

**Irak Selçukluları Devrinde Halep'te Bir Türkmen Beyliği: Yarukoğulları
(1128-1232)**

Hüseyin KAYHAN*

Özet

İmâdeddin Zengi'nin 1028'de Sincar'dan getirerek Halep yakınlarına yerleştirdiği Yaruk Bey liderliğindeki Yıva Türkmenleri Suriye'deki Haçlı devletçikleri ile mücadelelerde oldukça etkili olmuşlardı. Yaruk'un takipçisi oğlu Bahâu'd-devle silik bir performans ortaya koymuştu. 1183'te babasının yerine geçen Bedreddin Doldurum çıkışlı-inişli bir performans ortaya koymuş, Salâheddin Eyyûbî'ye başarıyla hizmet etmiş ve Haçlılarla aktif mücadeleler yürütmüştü. Salâheddin'in 1193'te ölümünden sonra onun takipçileri zamanında aynı performansı yürütememiş, elinde yalnızca Tell Bâşir kalmıştı. Onun 1215'te ölmesinden sonra yerine geçen oğlu Fetheddin zamanında 1218'de Selçuklu sultanı İzzeddin Keykâvus Tell Bâşir'i ele geçirmiş, beylik bu tarihten itibaren Huni'de varlığını devam ettirmiş ve 1232'de burada sona ermişti.

Anahtar Kelimeler: *Yaruk Bey, Bedreddin Doldurum, Haçlılar, Halep, Tell Bâşir.*

**A Turkmen Beyliks In Aleppo The Period Of Iraq Seljukids:
Yarukoğulları (1128-1232)**

Abstract

İmâd al-dîn Zangî was brought a group of Yıva Turkmens from Sinjar in 1028 and placed in the vicinity of Aleppo, which under the commend

* Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.
hukaturk@hotmail.com Makale gönderim tarihi: 17.11.2019; Makale kabul tarihi:
16.05.2020)

of Yaruq Bey's leadership and was very effective in the struggle against the Crusaders states in Syria. The son of Yaruk's successor, Bahā al-dawla, showed weak performance. Bedr al-dīn Doldurum, who succeeded his father in 1183, showed a spotty performance but successfully served Salāh al-dīn Ayyūbī and carried out active struggles with the Crusaders. After Salāh al-dīn's death in 1193, he was unable to perform the same performance with Salāh al-dīn Ayyūbī's successors and only Tell Bashir remained. After his death in 1215, his son Feth al-dīn acceded. In his time in 1218, the Seljuk sultan İzz al-dīn Kayqāvus seized Tell Bashir, from this time the principality continued to exist in the Huni and ended here in 1232.

Key Words: *Yaruq Bey, Bedr al-dīn Doldurum, Crusaders, Aleppo, Tell Bashir.*

Giriş

Selçuklu komutanı Kürboğa, Zilkade 489/Ekim-Kasım 1096'da Ukaflilerden aldığı Sincar'ı beyliğin atası Bekçioğlu Arslantaş'a vermişti.¹ Yıva Türkmenleriyle buraya yerleşen Arslantaş, 1096'da İslâm ülkelerini tahrip etmek için harekete geçen Haçlıların 491/1097-98'de kuşattıkları Antakya'yı kurtarmak için harekete geçen Kürboğa komutasındaki Selçuklu ordusuna katılan komutanlar arasındaydı.² Onun muhtemelen 1098'de ölümünden sonra sırasıyla oğlu Alpi (1098-1106), kardeşi Temir Yürek (1106-1124) ve diğer oğlu Yaruk (1124-1128) Sincar'da hâkimiyetlerini sürdürmüşlerdi.³

¹ İbnu'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, çev. A. Özeydin, A. Ağırakça, *İslâm Tarihi, İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, İstanbul 1987, X, s. 215-216; Ebû'l-Fidâ, *Târîhu Ebû'l-Fidâ*, Tahkik: M. Dayyûb, Beyrut 1997, II, s. 24-25; İbn Şeddâd, *el-A'laku'l-Hatîre fî Zikri Umerâ eş-Şâm ve'l-Cezîre*, Nşr. Yahya Abbâre, III/1, Dimaşk 1978, s. 164-165.

² İbnu'l-Esîr, X, 230; İbn Hamdûn, *et-Tezkîretu'l-Hamdûniyye*, 12. Cüz, Topkapı Sarayı Ktp. No: A.3/2948, 163a; H. Kayhan, "Şehrîzor Türkmen Beyliği Kıfçakoğulları", *Yeni Türkiye 82 – Ortaoğu Özel Sayısı*, Ankara, 2016, 85. İbn Hamdûn, burada Arslantaş'ı "Arslantaş el-Bekçi" ismiyle anmaktadır.

³ Bu beylik hakkında yaptığımız şu çalışmaya bkz. H. Kayhan, "Selçuklular Devrinde Sincar'da Bir Türkmen Beyliği: Bekçioğulları (1096-1128)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2, Aralık 2019, s. 151-158.

1. Arslantaşoğlu Yaruk Bey (1128-1168)

Bu beyin künyesi İbn Hallikân'da *باروق بن أرسلان التركماني* şeklinde geçmektedir.⁴ Babasının ismi Arslan olarak gösterilmekle birlikte, bunun Yıva boyunun beyi Bekçioğlu Arslantaş olması yüksek bir ihtimaldir.

İmâdeddin Zengi, Irak Selçukluları Devleti hükümdarı Sultan Mahmud tarafından yönetimi kendisine verilen Halep şehrine ve çevresindeki kalelere 1 Muharrem 522/6 Ocak 1128 tarihinde hâkim olmuştu. Muhtemelen bundan sonra Haçlı saldırılarına karşı mücadele etmeleri için Sincar ve çevresindeki Bekçioğulları Beyliği'ne ait Yıva Türkmenlerinden bir kısmını, beyleri Arslantaşoğlu Yaruk'un komutasında Halep'in doğusunda, Kuveyk çayı civarında, Betyâs köyünde yerleştirmişti.⁵ Nureddin Mahmud 1146'da Halep'e hâkim olunca, babasının bu politikasını devam ettirerek Türkmenleri askeri faaliyetlerinde kullanmış, bunun sonucunda Yaruk Bey, Nureddin Mahmud'un önemli komutanlarından birisi olmuştu.⁶

Yaruk Bey'in Halep'teki faaliyetleri hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakla birlikte, o dönemde bölgede Haçlılarla yapılan mücadelelerde onun ve Yıva Türkmenlerinin büyük mücadeleler ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Gelişen olaylarda Yaruk Bey'in ve onun Türkmenlerinin birinci derecede rol oynadıklarını söylemek doğru olacaktır. Bu olayları kronolojik gelişimine göre kısaca şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Urfa Kontu Joscelyn, 525/1130-31'de Emîr Savar'ı Halep'in kuzey yörelerinde yenilgiye uğratarak, askerlerinden bir kısmını öldürmüştü.⁷

⁴ İbn Hallikân, *Vefayâtu'l-Â'yân*, Tahkik: İhsan Abbas, Beyrut 1978, VI, s. 117.

⁵ İbnu'l-Esîr, X, 513; İbn Hallikân, VI, 118. F. Sümer, bu Türkmenlerin Şehrizor'dan getirildiklerini söyler ve tarih de vermez. Bize göre bu doğru bir tahmin değildir. Bkz., F. Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler) – Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980, s. 600.

⁶ Yâkût el-Hamevî, V, 487; C. Cahen, *La Syrie du Nord*, Paris 1940, s. 378.

⁷ Azîmî, *Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, Nşr. ve Çev. A. Sevim, Ankara 1988, s. 54; İbnu'l-Adîm, *Zubdetu'l-Haleb min Târîhi Haleb*, Nşr. S. Dahhan, Dimaşk 1954, II, s. 247.

2. 527/1132 sonları-1133 başlarında Zerednâ Haçlı senyörü ve askerleri ile karşılaşmış ve yenilgiye uğratılmıştı.⁸

3. 17 Cemaziyelâhir 527/25 Nisan 1133 tarihinde Emîr Savar askerleriyle Halep'ten Tell Bâşir üzerine bir saldırıda bulunmuş, şehrin Haçlı askerleri ile bir meydan savaşı yapmış ve onları yenilgiye uğratarak 1.000 kadarını da öldürmüştü.⁹

4. 536/1141 yılında Türkmenler Emîr Savar ile Antakya Kapısı'na gidip yağmalarda bulunmuşlar ve çok sayıda ganimetle geri dönmüşlerdi.¹⁰

5. 25 Zilkade 538/30 Mayıs 1144 tarihinde Halep Türkmenlerinin süvarileri Bâsûta'dan çıkan Haçlı süvarilerine saldırarak bazılarını öldürmüşler, buranın senyörünü de tutsak alarak bir gün sonra 31 Mayıs'ta Halep'e getirerek Emîr Savar'a teslim etmişlerdi.¹¹

6. Tell-Bâşir ve civarını elinde bulunduran Urfa'nın eski kontu II. Joscelyn, İmâdeddin Zengi'nin öldürülmesinden yararlanarak harekete geçmiş, Urfa halkı ve şehirdeki Ermenilerle haberleşip onları Müslümanlar'a karşı isyan ederek şehri kendisine teslim etmeğe teşvik etmişti. Keysun ve Maraş senyörü Baudouin'in yardımını da sağlayarak Cemaziyelâhir 541/Kasım-Aralık 1146'da Urfa'ya saldırmış, Hıristiyan halkın da yardımı ile şehri ele geçirmişti. Bunu haber alan Nureddin Mahmud, Emîr Savar'ın komutasında Halep askerleri ve her taraftan gelen Türkmenlerden oluşan ordusu ile çok hızlı bir yürüyüşle Urfa'ya hareket etmişti. O yaklaşık Joscelyn ve Baudouin şehri terk etmişler, az sonra da düşmana yetişen Nureddin, Haçlı ordusunu imha etmiş ve ihanet eden Hıristiyan halkı ağır bir şekilde cezalandırmıştı.¹²

⁸ İbnu'l-Kalânîsi, *Zeyli Târîhu Dimaşk*, Nşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908, s. 236.

⁹ İbnu'l-Kalânîsi, s. 236.

¹⁰ Azîmî, 65; İbnu'l-Adîm, *Zubde*, II, s. 275.

¹¹ Azîmî, 67; İbnu'l-Adîm, *Zubde*, II, 278; I. Demirkent, "Haçlılara karşı mücadelede başarılı bir Türk kumandanı: Savar", *Belleten*, XLVIII/189-192, Ankara 1985, s. 477-478.

¹² İbnu'l-Kalânîsi, s. 288; İbnu'l-Esîr, XI, 106-107; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayinâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. H. D. Andreasyan, Ankara 1987, s. 299; Süryani Mihail, *Vekayinâme, İkinci Kısım (1042-1195)*, Çev. H. D. Andreasyan, 1944 (TTK Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış tercüme), s. 134-136;

7. 5 Muharrem 545/4 Mayıs 1150 tarihinde Halep'teki Türkmen kuvvetleri A'zaz sahibi Joscelyn'in oğlunu yakalamışlar ve Halep kalesinde hapsedmişlerdi. Nureddin Mahmud, bunun ardından ordusu ile A'zaz üzerine yürümüş ve burayı kuşatarak ele geçirmişti.¹³

8. 1161 yılı sonbaharında Antakya Prinkepsi Renaud de Chatilion, Türkmenlerin Afrin vadisinde yayılmış olan hayvan sürülerine saldırarak ele geçirmiş ve onları esir almıştı. Onun hareketlerini yakından takip eden Nureddin'in Halep valisi Meceddin ed-Dâye, bunları el-Cum'a Vadisi'nde pusuya düşürerek 23 Kasım'da yenilgiye uğratmış ve askerlerini öldürerek kendisini ele geçirmiş, Halep'e götürerek hapsedmişti.¹⁴

Yaruk Bey, Muharrem 564/Ekim-Kasım 1168'de Halep'te ölmüştü.¹⁵ O, Kuzey Suriye'deki 40 yıllık beyliği döneminde bölgedeki Haçlılarla yapılan mücadelelerde Yıva boyu ile aktif mücadelelerde görevler almış, kendisinden sonra oğlu ve torununun devam ettirdiği bir beyliğin de kurucusu olmuştur.

2. Yarukoğlu Bahâu'd-devle (1168-1183)

Yaruk Bey'in ölümünden sonra yerine Bahâu'd-devle ünvanını taşıyan oğlu¹⁶ geçmişti. Babası gibi bu beyin de hayatı ve yaptığı faaliyetler hakkında kaynaklara yansıyan bilgi bulunmamaktadır. Eski

Anonim Süryani Vekayinamesi, Târîhu'r-Ruhâvî el-Mechul (1234), Süryaniceden Çev. A. Abouna, Bağdad 1986, s. 164-168; Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev. Ö. R. Doğrul, Ankara 1987, II, s. 383; William of Tyr, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, Eng. tr. E. A. Babcock and A. C. Krey, New York 1976, II, s. 157-161; S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. F. Işıltan, Ankara 1987, II, s. 197-198.

¹³ İbnu'l-Kalânîsî, s. 310; William of Tyr, II, s. 201-202; S. Runciman; II, s. 274.

¹⁴ William of Tyr, II, 283-285; Urfalı Mateos, 332-333; Süryani Mihail, s. 191; Anonim Süryani Vekayinamesi, s. 185-186; N. Elisséeff, *Nur Ad-Din. Un grand prince musulman de Syrie au temps des croisades (511-569 H./1118-1174)*, Damas 1967, II, s. 572-573; I. Demirkent, "Haçlı Seferleri dönemi kalelerinden Râvendân", *Bellekten*, LXVI, /216, Ankara, 1992, s. 383-384.

¹⁵ İbn Hallikân, VI, 117; Bahaeddin İbn Şeddâd, *en-Nevâdiru's-Sultaniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye*, Kahire 1994, s. 79; Yâkût el-Hamevî, V, s. 487.

¹⁶ İmâdeddîn İsfahânî, *el-Berku's-Şâmî*, Nşr. Ramazan Şeşen, İstanbul 1979, V, s. 127; İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ*, s. 227.

Urfa Haçlı kontu Joscelyn'in elinde bulunan Tell Bâşir, Tell Hâlid ve Ayntab'ın da aralarında bulunduğu müstahkem kaleler Nureddin Mahmud tarafından 25 Rebiulevvel 546/12 Temmuz 1151 tarihinde aman ile teslim alınmıştı.¹⁷ Nureddin Mahmud, Tell Bâşir'i 560/1168-69'da Osman b. Dâye'ye iktâ etmiş, burası onun 1174'te ölümünden hemen sonra oğlu Melik Salih tarafından Bahâu'd-devle'ye bırakılmıştı. O da ölünce buranın mülkiyeti Bedreddin Doldurum'a intikal etmişti.¹⁸

Bu devirde Yaruk Bey'in yetiştirdiği Türk gulâmların isimlerinden sıkça bahsedilmektedir ki, bunların başında *Aynuddevle Yârûkî* gelmektedir. İmâdeddîn İsfahânî, Nureddin Mahmud'un Haçlılarla mücadele eden büyük komutanları arasında gösterdiği Aynuddevle'nin babasını Kûhât ismiyle anmaktadır ki, olayların içinde yaşayan bu önemli bürokratin tespitini doğru kabul etmek gerekmektedir. Aynuddevle, zannedildiği gibi Yaruk Bey'in oğlu değil de gulâmı olarak görünmektedir.¹⁹ Nureddin Mahmud, Dimaşk'ı ele geçirmek için mücadele ederken Şeyzer Emîri Usâme b. Munkiz ona katılmış ve çevreden asker toplamıştı. Nureddin, bu işler yapılırken Yaruk Bey'in komutanlarından Aynuddevle Yarukî'yi de Usâme'nin yanına katmıştı.²⁰ Esededdin Şîrkûh'un Rebiyülevvel 564/Aralık 1168'de Mısır'a düzenlediği üçüncü sefere İzzeddin Curdik, İzzeddin Kılıç, Şerefüddin Bozkuş, Kutbeddin Yınal b. Hassan el-Menbicî ve Şîrkûh'un yeğeni Salâheddin ile birlikte Aynuddevle Yarukî de katılmıştı.²¹ Aynı yıl Fatimî vezirliğine getirilen ve az sonra ölen Şîrkûh'un yerine vezirlik makamına gelmek isteyenler arasında Aynuddevle Yarukî de vardı.²² Aynuddevle

¹⁷ İbnu'l-Kalânîsî, s. 315; İbnu'l-Esîr, XI, s. 137-138; İbnu'l-Adîm, *Zubde*, II, s. 302-303. İbnu'l-Adîm, yanlışlıkla düşerek fethin tarihini 550/1155-56 olarak gösterirken, İbnu'l-Kalânîsî, tam tarihini vermektedir.

¹⁸ İzzeddîn İbn Şeddâd, I/2, s. 104.

¹⁹ İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ el-Berku's-Şâmî*, Nşr. F. en-Nebarâvî, Mısır 1979, s. 40.

²⁰ Usâme b. Munkiz, *Kitâbu'l-İ'tibâr*, Nşr. A. el-Eşter, Beyrut 2003, s. 68-69.

²¹ İbnu'l-Esîr, XI, s. 272-274.

²² Bahaeddin İbn Şeddâd, (2015 baskısı), s. 194; İbnu'l-Esîr, XI, s. 278-279; Ebû Şâme, *Zeyli Kitâbu'r-Ravdateyn*, Tahkik: İbrahim Şemseddin, Beyrut 2002, II, s. 48-49.

Yarukî, Salâheddin'in Şirküh'un yerine Fatimî vezirliğine atanması üzerine ona tâbi olmamış, Nureddin Zengi'nin yanına dönmüştü.²³

Yarukoğulları gulâmlarından birisi de *Belek Yarukî* idi. Nureddin'in oğlu el-Melikü's-Salih İsmail zamanında Salâheddin Eyyûbî Halep kapılarına dayanmış, şehir halkı şiddetle karşı koyunca Eyyûbî kuvvetleri geri çekilmişti. el-Meliku's-Salih, ölümünden önce Halep'i Musul hâkimi İzzeddin Mes'ud'a bırakmıştı. Salâheddin Eyyûbî, Halife Mustâdi Biemrillah tarafından kendisine verilen Halep'i ele geçirmek üzere 578/1182'de Mısır'dan yola çıkmış, ancak bu sırada İzzeddin Mes'ud Sincar'ı alarak Halep'i kardeşi II. İmadeddin Zengi'ye bırakmıştı. Selahaddin 26 Muharrem 579/21 Mayıs 1183'te şehri kuşatmıştı. Şehrin hâkimi Zengili İzzeddin Mesud fazla direnememiş, şehrin teslim edilmesi karşısında Sincar'ın kendisine bırakılması şartıyla Curdik en-Nûrî ile Belek Yarukî'yi kendi adına görüşme yapması için görevlendirmişti.²⁴

Bir diğer Yarukoğulları gulâmı *Tuman Yarukî* idi. Halep'in Salâheddin Eyyûbî tarafından kuşatılması sırasında adından bahsettiren önemli komutanlardan birisi de oydu.²⁵

Yine Halep'in 579/1183'te bahsi geçen Eyyûbî kuşatması sırasında şehrin savunmasından sorumlu *Yarukiyye emirleri* olarak adlandırılan fakat isimleri verilmeyen komutanlar da bulunmaktaydı.²⁶

Bu dönemde Haçlılarla mücadelelerin bütün hızıyla devam ettiği görülmektedir. Akra kuşatması sırasında Yarukoğulları Beyliği birlikleri Haçlıları taciz etmişler ve engellemişlerdi.²⁷

²³ Bahaeddin İbn Şeddâd, (2015 baskısı), s. 195; İbnu'l-Esîr, XI, s. 279.

²⁴ İbnu'l-Adîm, *Bugyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb*, Kısmen Çev. Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi, İbnu'l-Adîm, Bugyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb (Seçmeler)*, Ankara 1982, s. 182-183; Talip Yazıcı, "Halep-İslâmî Dönem", *TDVİA*, XV, s. 242.

²⁵ İbnu'l-Esîr, XI, s. 394.

²⁶ İbnu'l-Adîm, *Bugye*, s. 180, 181-182.

²⁷ C. Cahen, s. 431.

Onbeş yıllık beyliği döneminde adından hiç bahsedilmemesi, genelde Yaruklulara bağlı komutanların anılması Bahâu'd-devle'nin silik bir şahsiyet olduğunu göstermektedir.

3. Bahâu'd-devleoğlu Bedreddin Doldurum (1183-1215)

Salâheddin Eyyübî Halep'i oğlu Melik Zâhir'e bırakmıştı. Fakat birkaç ay sonra Halep, Salâheddin Eyyübî'nin kardeşi Melik Âdil'in ricası üzerine Mısır'daki bütün haklarından vazgeçmesi karşılığında kendisine verilmişti. Üç yıl sonra 582/1186'da tekrar Halep'e tayin edilen Melik Zâhir devrinde (1186-1212) Halep en parlak ve müreffeh dönemini yaşamıştı.²⁸

a. Salâheddin Zamanında Doldurum'un Eyyübîlerle İlişkileri

Salâheddin, 18 Safer 579/12 Haziran 1183'te Zengilerden aldıktan sonra Tell Hâlid'i Tell Bâşir hâkimi Doldurum (دلدرم) el-Yârûkî'ye iktâ etmişti.²⁹ Dolayısıyla bu zamanda Tell Hâlid ile Tell Bâşir ve çevresi Bedreddin Doldurum'un elinde idi.³⁰ Bu durum, Bahâu'd-devle'nin bu tarihte veya az önce öldüğünü ve beyliğin başına oğlu Doldurum'un geçtiğini göstermektedir.

Salâheddin, oğlu Melik Efdal'e haber gönderip ordudan seçkin bir birliği alarak Akkâ üzerine sevk edip orayı yağma ve tahrip etmesini emretmişti. Melik Efdal da Harran ve Urfa emîri Muzafferuddin Gökbörü'yü bu işle görevlendirmiş, Kaymaz en-Necmî ile Bedreddin Doldurum gibi iki büyük komutanı da onun emrine vermişti. Bu askerî birlik geceleyin yola çıkıp 583 safer ayı sonlarında/10 Mayıs 1187 sabahleyin Saffûriyye'ye varmışlar, Templier ve Hospitalier'e mensup askerlerden müteşekkil büyük bir Haçlı ordusu ile Sallûriyye'de karşılaşmışlar, kanlı bir savaştan sonra yenilgiye uğratmışlardı. Haçlı askerlerinin birçoğu öldürülmüş, geri kalanları da esir alınmıştı. Öldürülenler arasında Hospitalier tarikatı lideri ile meşhur Frank

²⁸ Talip Yazıcı, XV, s. 242.

²⁹ İbnü'l-Esîr, XI, 396; İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ*, 227; İbnü'l-Adîm, *Zubde*, III, s. 71.

³⁰ İmâdeddîn İsfahânî, *el-Berku's-Şâmî*, Nşr. Ramazan Şeşen, İstanbul 1979, V, s. 127; İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ*, s. 227.

süvarileri de bulunuyordu. Müslümanlar yakınlardaki yerleri de yağmalayarak esirler ve ganimetle geri dönmüşlerdi. Templierler ve Hospitalierler Haçlıların en güçlü gurubu olmaları sebebiyle kazanılan zafer çok önemliydi. Bundan dolayı her yere fetihnameler gönderilmişti.³¹

583/1187-88 tarihinde Melik Efdal'in Kerek prensi ile yaptığı mücadelede Halep ve Şam askerleri ile Yarukoğlu Bedreddin Doldurum, Diyarbekir'den Harran sahibi Muzafferredin Gökbörü, Dimaşk'tan Sarimuddin Kaymaz da vardı.³²

Sûr'un aman ile teslim alınmasında önemli görevlerden birisini Bedreddin Doldurum üstlenmişti.³³

Doldurum zamanında beyliğin yetiştirdiği gulâmlardan birisi olarak görülen Karaala (قراة) el-Yarukî 14 Safer 589/19 Şubat 1193 tarihinde Hac ziyaretinden geldiğinde onu bizzat Salâheddin karşılamıştı.³⁴ Bu durum Salâheddin'in Yarukî ailesine ve onların yetiştirdiği komutanlara ne kadar değer verdiğini göstermesi açısından önemlidir.

Bedreddin Doldurum'un III. Haçlı Seferi sırasında kazanılan başarıda önemli rol üstlendiği görülmektedir. Zira, savaşın sonlarında hastalanıp barış isteğinde bulunan İngiliz kralının teklifi artık iyice yorulmuş bulunan Salâheddin tarafından kabul edilmiş, ateşkes anlaşması için görevlendirdiği heyette başkomutanı (Emîru'l-Umera) Bedreddin Doldurum'a da görev vermişti.³⁵

³¹ İbnu'l-Esîr, XI, 419; İmâdeddîn İsfahânî, *el-Fethu'l-Kussî ff'l-Fethi'l-Kudsî*, Beyrut, 2004, 56; Ernoul, *Ernoul Kroniği*, Çev. A. Deniz Altunbaş, İstanbul 2019, s. 124-127; R. Şeşen, *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 73.

³² İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ*, s. 292.

³³ İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ*, s. 323.

³⁴ Bahaeddin İbn Şeddâd, s. 358.

³⁵ Bahaeddin İbn Şeddâd, (2015 baskısı), s. 225; İmâdeddîn İsfahânî, *Senâ*, s. 323.

b. Salâheddin Sonrasında Doldurum'un Eyyûbîlerle İlişkileri ve Ölümü

Doldurum, Salâheddin'in 1193'te ölümünden sonra Halep hükümdarı Melik Zahir'in önemli komutanları arasında yer almıştı. Halep'in kuzeyinde Tell Bâşir ve Tell Hâlid gibi iki kilit noktaya sahipti.³⁶ Yarukoğulları herhalde bunlardan dolayı gurura kapılarak Melik Zahir'e saygıda kusur etmişler ve Doldurum'a bir hükümdar gibi davranmışlardı. Halep'in batısında Semâk Dağ'ndaki çiftlikler dirlik olarak onların ellerine geçmişti. Melik Zahir, iyice güçlenen bu Türkmen beyinin babası Salâheddin'e ve devlete yaptığı büyük hizmetleri görmezden gelerek, onu saltanatı için ciddi bir handicap olarak görmüş olmalıydı ki, 590/1194'te Doldurum'u ve amca oğullarını Halep kalesinde hapsetmiş, diğerlerini de Halep'ten çıkararak dirliklerine el koymuştu. Doldurum'dan Tell Bâşir'i de istemiş ise de red cevabı almıştı.³⁷ Bu sırada Halep'e gelen Melik Zahir'in amcası Melik Adil, şefaata ederek Doldurum'u serbest bırakmış, o da bu iyiliğine karşılık ertesi yıl Melik Adil'e katılmıştı.³⁸

Bedreddin Doldurum, 594/1198'de Haçlılarla yapılan savaşta³⁹ ve 595/1199'da Mardin'in kuşatılması sırasında Şam'da Melik Adil'in maiyetinde bulunmuştu.⁴⁰ Sonradan kendisine tâbi olduğu Melik Zahir ile arası yine açılınca 598/1201-1202'de toprakları yine elinden alınmış, Melik Adil'in şefaati ile buraları kendisine yeniden iktâ edilmişti.⁴¹ Bu ince jestten sonra Doldurum artık el-Adil'in yanında olmuş ve onu desteklemişti.⁴² Melik Zâhir, Bedreddin Doldurum'u affetmemiş olacak

³⁶ R. S. Humphreys, *From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus, 1193-1260*, New York 1977, s. 82.

³⁷ İbnu'l-Adîm, *Zubde*, III, s. 129-130; İbn Vâsil, III, s. 45; R. S. Humphreys, s. 99.

³⁸ İbnu'l-Adîm, *Zubde*, III, s. 133.

³⁹ İbn Vâsil, III, s. 45.

⁴⁰ İbn Vâsil, III, s. 95, 96-97.

⁴¹ İbn Vâsil, III, 131; Anne-Marie Eddé, *La Principauté Ayyoubide d'Alep, (579/1183-658/1260)*, Stuttgart 1999, s. 77.

⁴² C. Cahen, s. 581.

ki, bir yıl sonra 599/1202-1203'te bu sefer de Tell Bâşir'i onun elinden almıştı.⁴³

Görüldüğü üzere, Salâheddin'in ölümünden sonra Doldurum'un Eyyûbîlerle ilişkileri bozulmuş, bu durum olayların Yarukoğullarının aleyhine cereyan etmesine sebep olmuştu. Salâheddin'in yüksek takdir kabiliyeti ve kadirşinaslığı ile değeri yükselen Bedreddin Doldurum, onun oğulları ve kardeşleriyle aynı iletişimi kuramamış, bu durum onun gözden düşmesine, sonuçta elindeki yerleri kaybetmesine sebep olmuştu. Onun bundan sonraki faaliyetleri hakkında kaynaklarda bilgi bulunmaması son yıllarında unutulduğunu ve silik bir hayat geçirdiğini göstermektedir.

Nihayetinde, 611 yılı sonunda/Nisan-Mayıs 1215'te vefat etmişti.⁴⁴ İlk zamanları oldukça parlak olmasına rağmen, son zamanlarında silik bir performans ortaya koymakta, böylece siyasi kariyeri inişli-çıkışlı bir seyir takip etmektedir. Her şeye rağmen, onun zamanı beyliğin en parlak dönemi olarak adlandırılabilir bir karaktere sahiptir.

4. Doldurumoğlu Fetheddin (1215-1232)

Bedreddin Doldurum'un ölümünden sonra yerine oğlu Fetheddin geçti ve Tell Bâşir'de hâkim oldu.⁴⁵ İbn Vâsil'in verdiği bu bilgiden, 599/1202-1203'te kaybedilen Tell Bâşir'in birkaç yıl sonra tekrar Bedreddin Doldurum'a iade edildiği anlaşılmaktadır. Bunun hangi tarihte olduğu ise kaynaklarda belirtilmemektedir. Yâkût el-Hamevî, bu dönemde Tell Bâşir'in Halep'in kuzeyinde büyük bir kale olduğunu, halkının Hıristiyan Ermenilerden oluştuğunu, rabazında (sur dışında) çarşılarının bulunduğu mamur bir yerleşim yeri olduğunu yazmakta, buranın önemine işaret etmektedir.⁴⁶

⁴³ İbnu'l-Adîm, *Zubde*, III, s. 153.

⁴⁴ Ebû Şâme, *Zeyli Kitâbu'r-Ravdateyn*, Tahkik: İbrahim Şemseddin, Beyrut 2002, V, s. 135; İbn Vâsil, *Muferricu'l-Kurûb fî Ahbâri Beni Eyyûb*, Nşr. C. eş-Şeyyâl, Kahire 1953-60, III, s. 224.

⁴⁵ İbn Vâsil, III, s. 224.

⁴⁶ Yâkût el-Hamevî, II, s. 47.

Eyyûbîler arasında çıkan ihtilaflardan yararlanan Türkiye Selçukluları sultanı İzzeddin Keykâvus Halep üzerine sefere çıkmış, Tell Bâşir'i kuşatarak on gün boyunca saldırılarla ele geçirmeye çalışmış ise de başarılı olamamıştı. Bu durum karşısında öfkeye kapılan sultan, kalenin çevresindeki bağlık bahçelik alanlardaki bütün meyve ağaçlarını kestirerek, ekim yapılan toprakları da tahrip etmişti. Geçim kaynaklarının yok edildiğini gören kale halkının direnme gücü kırılmış, Fetheddin'e başvurarak kalenin aman ile sultana teslimini istediklerini bildirmişlerdi. Bu durum karşısında direnmenin faydasız olduğunu gören Fetheddin, sultana elçi göndererek kendisinin ve ailesinin tek hayat kaynağı olan kalenin elinden çıkmasıyla zor durumda kalacağını, bunun için kendisine bir yerin iktâ edilmesini ve halkın can-mal güvenliğinin sağlanmasını şart koşarak kaleyi teslim edebileceğini bildirmişti. Bu habere sevinen sultan teslim şartlarını kabul ve Fetheddin'e de Huni vilayetini⁴⁷ iktâ etmişti (615/1218-19).⁴⁸ Fetheddin ve Yarukoğulları ailesi bundan sonra Huni'de varlıklarını bir müddet daha devam ettirmişlerdi.

Tell Bâşir, az sonra karşı harekâta girişen Eyyûbî meliki Eşref tarafından geri alınarak Sultan el-Meliku'l-A'zîz'in atabeyi Şihâbeddîn Tuğrul'a verilmiş, böylece Yarukoğulları Beyliği'nin Halep çevresindeki hâkimiyeti sona ermişti.⁴⁹ Beylik, varlığını bundan sonra Huni'de Türkiye

⁴⁷ Türklerin Anadolu'yu fethettiği XI. yüzyılda Elbistan bölgesinde asıl Elbistan'dan başka Huni şehri de önem kazanmıştı. Bugün ovanın kuzey-doğu kısmında harabeleri ve çevresinde büyük bir höyük bulunan bu şehrin enkazı üzerinde *Hunu* adını taşıyan bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Burası Elbistan'ın kuzey-batısında bugünkü Afşin'e bağlı Arıtış Kasabasıdır. Bkz., AleMükrimin Halil Yınanç, "Elbistan", *İA*, IV, 224; Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2017, s. 359; Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *Osmanlı Yer Adları: II. Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, Ankara 2013, s. 655.

⁴⁸ İbnu'l-Adîm, *Zubde*, III, s. 182; İbnu'l-Esîr, XII, s. 305-309; Ebû Şâme, *Zeyl*, V, s. 165; Ebû'l-Fidâ, *Târîhu Ebû'l-Fidâ*, Nşr. M. Dayyûb, Beyrut 1997, II, s. 213; Aynî, *İkdu'l-Cumân fi Târîhi Ehli'z-Zemân*, Tahkik: M. R. Mahmud, Kahire 2007, III, s. 346; İbn Bîbî, *el-Evâmiru'l-A'lâiye fî'l-Umûri'l-A'lâiye*, Çev. M. Öztürk, Ankara 1996, I, s. 205-206; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 316-319.

⁴⁹ İbnu'l-Esîr, XII, s. 309; İbnu'l-Adîm, *Zubde*, III, s. 183; İbn Vâsil, V, s. 10; İbn Nazif el-Hamevî, *et-Târîhu'l-Mansûrî*, Tahkik: Ebû'l-İyd Dûdû, Dimaşk 1981, s. 187.

Selçukluları Devleti'ne bağlı olarak devam ettirmişti. İbn Nazif el-Hamevî'nin Ahlat tarihi ile ilgili kayıp bir kitaptan yaptığı nakillere göre, 626/1128-29'de Harezşah Celâleddin Mengüberti'nin Ahlatı kuşatmaya başladıktan sonra şehrin çevresindeki bütün meyve ağaçlarını yaktırması, tarlaları, bağları, bahçeleri tahrip ettirmesi sonucu Suriye'ye kadar uzanan alanlarda yiyecek sıkıntısı çekilmeye başlanmış, bunun sonucunda her şey çok pahalalmıştı. Bu durum Huni'de ticareti olumsuz yönde etkilemiş, enflasyon çok yükselmişti.⁵⁰ Bu durum şehrin Celâleddin Mengüberti tarafından ele geçirildiği 1230 tarihine kadar iki yıl boyunca devam etmiş gibi görünmektedir.

Doldurumoğlu Fetheddin, Melik Eşref tarafından 630/1232 tarihinde öldürtülmüş, bu da beyliğin sonu olmuştu.⁵¹ Onun öldürtülmesinin sebebi Türkiye Selçuklularına tâbi olması olsa gerektir. Zira, 1220'lerde başlayan Moğol saldırıları ve peşinden Harezşah Celâleddin Mengüberti tehdidi sebebiyle geçici bir barış devresi yaşayan Selçuklular ile Eyyübîler arasındaki tarihi rekabet ve bunun getirdiği savaş durumu böyle bir sonucu doğurmuş olmalıdır. Böylece, Doldurumoğlu Fetheddin'in ölümü ile Yıva Türkmenlerinin 1128'de Kuzey Irak'tan Kuzey Suriye'ye göç ederek kurdukları Yarukoğulları Beyliği bir asır sonra ortadan kalkmış oluyordu.

5. Yarukoğulları Beylerinin Yaptırdığı Eserler

Yarukoğulları Beyliği'nin Halep'in sosyal ve kültürel hayatında iz bıraktığı görülmektedir. Bunların Halep'de oturdukları *Yarukiyye Mahallesi* vardı.⁵² Bunun dışında çok sayıda sosyal eserler de yaptırmışlardı. Bunların başlıcaları şunlardı: Emîr İzzeddin Aşud el-Yarukî tarafından inşa ettirilen *Medresetu'l-Aşudiyye*.⁵³ Hacı Aktogan b. Yaruk tarafından yaptırılan bir su kanalı.⁵⁴ İzzeddin Mikâil el-Yarukî'nin

⁵⁰ İbn Nazif el-Hamevî, s. 185.

⁵¹ İbn Nazif el-Hamevî, s. 256.

⁵² J. Sauvaget, *Alep, essai sur le développement d'une grande ville syrienne, des origines au milieu du XIXe siècle*, Paris 1941, s. 118.

⁵³ İzzeddîn İbn Şeddâd, I/1, s. 282.

⁵⁴ İzzeddîn İbn Şeddâd, I/1, s. 165.

yaptırdığı hamam.⁵⁵ Sur dışında (rabaz) İzzeddin Mikâil el-Yarukî, Esed Yusuf b. Sungur el-Yarukî, Şuayb el-Yarukî, Süleyman el-Yarukî ve Fâris Halil el-Yarukî tarafından yaptırılan mescitler.⁵⁶

Sonuç

İmâdeddin Zengi, 1096 yılından beri Sincar'da varlığını sürdüren Bekçioğulları Beyliği'ne ait Yıva Türkmenlerinden bir kısmını 1028'de Halep yakınlarına yerleştirmişti. Bu Türkmenlerin başında bulunan Yaruk Bey, Suriye'deki Haçlı devletçikleri ile mücadelelerde etkili olmuştu. Onun 1168'de ölmesinden sonra yerine oğlu Bahâu'd-devle geçmiş, 1183'te öldüğü zamana kadar oldukça silik bir performans ortaya koymuştu. 1183'te babasının yerine geçen Bedreddin Doldurum Salâheddin Eyyûbî'ye başarıyla hizmet etmiş ve Haçlılarla aktif mücadeleler yürütmüştü. Salâheddin'in 1193'te ölümünden sonra Halep Eyyûbî hükümdarı Melik Zahir'e ve Melik Adil'e hizmet etmişti. 1215'te öldüğünde yerine oğlu Fethuddin geçmiş ve 1218'de Selçuklu sultanı İzzeddin Keykâvus'un Telli Bâşir'i ele geçirdiği zamana kadar beyliğin başında kalmış, beylik bu tarihten itibaren Huni'de varlığını devam ettirmiş, 1232'de burada sona ermişti.

Kaynakça

- ABÛ'L-FARAC, *Abû'l-Farac Tarihi*, Çev. Ö. R. Doğrul, 2 Cild, Ankara 1987.
- ANONİM SÛRYANİ VEKAYİNAMESİ, *Târîhu'r-Ruhâvî el-Mechul (1234)*, Süryaniceden çev. A. Abouna, Bağdad 1986.
- AYNÎ, *İkdu'l-Cumân fi Târîhi Ehli'z-Zemân*, Tahkik: M. R. Mahmud, Kahire 2007.
- AZÎMÎ, *Azîmî Tarihi (Selçuklular Dönemiyle İlgili Bölümler)*, Nşr. ve Çev. A. Sevim, Ankara 1988.
- BAHAEDDİN İBN ŞEDDÂD, *en-Nevâdiru's-Sultaniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye*, Kahire 1994.
- _____, *en-Nevâdiru's-Sultaniyye ve'l-Mehâsinu'l-Yûsufiyye*, Kahire 2015.

⁵⁵ İzzeddîn İbn Şeddâd, I/1, s. 320.

⁵⁶ İzzeddîn İbn Şeddâd, I/1, s. 197; F. Sümer, s. 603.

BAŞBAKANLIK DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, *Osmanlı Yer Adları: II. Anadolu, Karaman, Rum, Diyarbakır, Arap ve Zülkadriye Eyaletleri (1530-1556)*, Ankara 2013.

CAHEN, C., *La Syrie du Nord*, Paris 1940.

DEMİRKENT, I., "Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Râvendân", *Belleten*, LXVI, /216, Ankara 1992, s. 371-396.

_____, "Haçlılara Karşı Mücadelede Başarılı Bir Türk Kumandanı: Savar", *Belleten*, XLVIII/189-192, Ankara 1985, s. 453-479.

EBÛ ŞÂME, *Zeyli Kitâbu'r-Ravdateyn*, Tahkik: İbrahim Şemseddin, 5 cild, Beyrut 2002.

EBÛ'L-FİDÂ, *Târîhu Ebû'l-Fidâ*, Nşr. M. Dayyûb, 2 cild, Beyrut 1997.

EDDÉ, Anne-Marie, *La Principauté Ayyoubide d'Alep, (579/1183-658/1260)*, Stuttgart 1999.

ELİSSÉEFF, N., *Nur Ad-Din. Un grand prince musulman de Syrie au temps des croisades (511-569 H./1118-1174)*, 3 cild, Damas 1967.

ERNOUL, *Ernoul Kroniği*, Çev. A. Deniz Altunbaş, İstanbul 2019.

HUMPHREYS, R. S., *From Saladin to the Mongols, The Ayyubids of Damascus, 1193-1260*, New York 1977.

İBN BÎBÎ, *el-Evâmiru'l-A'lâiye fî'l-Umûri'l-A'lâiye*, Çev. M. Öztürk, 2 cild, Ankara 1996.

İBN HALLİKÂN, *Vefayâtu'l-Â'yân*, Tahkik: İhsan Abbas, 8 cild, Beyrut 1978.

İBN HAMDÛN, *et-Tezkîretu'l-Hamdûniyye*, 12. Cüz, Topkapı Sarayı Ktp. No: A.3/2948.

İBN NAZİF EL-HAMEVÎ, *et-Târîhu'l-Mansûrî*, Tahkik: Ebû'l-İyd Dûdû, Dimaş, 1981.

İBN VÂSİL, *Muferricu'l-Kurûb fî Ahbâri Beni Eyyûb*, 5 cild, Nşr. C. eş-Şeyyâl, Kahire s. 1953-60.

İBNU'L-ADÎM, *Bugyetu't-Taleb fî Târîhi Halep*, Kısmen Çev. Ali Sevim, *Biyografilerle Selçuklular Tarihi, İbnu'l-Adîm, Bugyetu't-Taleb fî Târîhi Halep (Seçmeler)*, Ankara 1982.

_____, *Zubdetu'l-Halep min Târîhi Halep*, Nşr. S. Dahhan, 3 cild, Dimaşk s. 1951-71.

İBNU'L-ESİR, *el-Kâmil fi't-Târîh*, Çev. A. Özaydın, A. Ağırakça, *İslâm Tarihi, İbnu'l-Esîr, el-Kâmil fi't-Târîh Tercümesi*, 12 cild, İstanbul 1987.

İBNU'L-KALÂNİSÎ, *Zeyli Târîhu Dimaşk*, Nşr. H. F. Amedroz, Beyrut 1908.

İMÂDEDDÎN İSFAHÂNÎ, *el-Berku's-Şâmî*, V, Nşr. R. Şeşen, İstanbul 1979.

_____, *el-Fethu'l-Kussî fî'l-Fethi'l-Kudsî*, Beyrut 2004.

_____, *Senâ el-Berku's-Şâmî*, Nşr. F. en-Nebarâvî, Mısır 1979.

İZZEDDÎN İBN ŞEDDÂD, *el-Â'lâku'l-Hatîre fî Zikri Umerâ'i ve'l-Cezîre*, Tahkik: Y. Z. Abbâre, I/1. Cüz, Dimaşk 1991.

_____, *el-Â'lâku'l-Hatîre fî Zikri Umerâ'i ve'l-Cezîre*, Tahkik: Y. Z. Abbâre, I/2. Cüz, Dimaşk 1991.

KAYHAN, H., "Selçuklular Devrinde Sincar' da Bir Türkmen Beyliği: Bekçioğulları (1096-1128)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2, Aralık 2019, s. 151-158.

KAYHAN, H., "Şehrizor Türkmen Beyliği Kıfçakoğulları", *Yeni Türkiye 82 – Ortadoğu Özel Sayısı*, Ankara 2016, s. 85-89.

MUHAMMED ZÂMİN, *İmâretu'l-Halep fî Zilli'l Hukmi's-Selcûkî*, Dirnaşk 1990.

RUNCİMAN, S., *Haçlı Seferleri Tarihi*, Çev. F. Işıltan, 3 cild, Ankara 1987.

SAUVAGET, J., *Alep, essai sur le développement d'une grande ville syrienne, des origines au milieu du XIXe siècle*, Paris 1941.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları*, Ankara 2017.

SİBT İBNU'L-CEVZÎ, *Mir'atu'z-Zeman fî Târîhi'l-A'yân*, 2 cild, Haydarabad, s. 1951- 52.

SÜMER, F., *Oğuzlar (Türkmenler) – Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*, İstanbul 1980.

SÜRYANİ MİHAİL, *Vekayinâme, İkinci Kısım (1042-1195)*, Çev. H. D. Andreyan, 1944 (TTK Kütüphanesi'nde bulunan basılmamış tercüme).

ŞEŞEN, R., *Salâhaddîn Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983.

TURAN, O., *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984.

URFALI MATEOS, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, Çev. H. D. Andreatyan, Ankara 1987.

USÂME B. MUNKİZ, *Kitâbu'l-İ'tibâr*, Nşr. A. el-Eşter, Beyrut 2003.

WILLIAM OF TYR, *A History of Deeds Done Beyond The Sea*, Eng. tr. E. A. Babcock and A. C. Krey, 2 vols, New York 1976.

YÂKÛT EL-HAMEVÎ, *Mu`cemu'l-Buldân*, Tahkik: F. A. el-Cundî, 5 cild, Beyrut (tarihsiz).

YAZICI, Talip, "Halep-İslâmî Dönem", *TDVİA*, XV, s. 240-244.

YINANÇ, Mükrimin Halil, "Elbistan", *İA*, IV, s. 223-230.

